

Лекція № 9

Тема лекції: “Принципи та засоби протирадіаційного захисту при роботі з джерелами іонізуючого випромінювання, в тому числі, в медичних закладах”

Мета лекції:

- Ознайомитись з санітарним законодавством в галузі радіаційної гігієни (НРБУ-97) і підходами до оцінки радіаційного впливу на організм людини.
- Використовувати регламенти опромінення при визначенні можливого радіаційного впливу на організм людини.
- Засвоїти принципи та засоби, на яких базується протирадіаційний захист.

Противрадіаційний захист – це комплекс нормативно-правових, організаційних, санітарно-гігієнічних, проектно-конструкторських, медичних та інших заходів, які забезпечують радіаційну безпеку персоналу, що зазнає професійного впливу ІВ та населення в цілому.

Напрями протирадіаційного захисту

- Гігієнічне нормування рівнів опромінення.
- Державний нагляд (запобіжний і поточний).
- Радіаційний контроль (державний і відомчий).
- Медичний контроль.
- Виробниче навчання та санітарна освіта.
- Використання загальних та індивідуальних засобів захисту.

Гігієнічне нормування є надзвичайно важливою ланкою в системі ПРЗ персоналу та РБ населення.

Гігієнічне нормування дозволяє уніфікувати вимоги до:

- організації робіт на об'єктах з р/а технологіями;
- РБ населення в місцях його проживання;
- охорони НС від радіоактивного забруднення.

Гігієнічне нормування є юридичною базою Державного нагляду. НРБУ-97 введені в дію з 01.01.1998 року Постановою Головного державного санітарного лікаря України № 62 від 01.12.1997 року.

НРБУ-97 є основним державним документом, який встановлює систему радіаційно-гігієнічних регламентів для забезпечення прийнятних рівнів опромінення як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Метою НРБУ-97 є визначення основних вимог до:

- охорони здоров'я людини від можливої шкоди, пов'язаної з опроміненням від ДІВ;
- безпечної експлуатації ДІВ;
- охорони навколишнього середовища від забруднення радіонуклідами.

Зазначена мета досягається шляхом введення гігієнічних регламентів

СИТУАЦІЇ ОПРОМІНЕННЯ ЛЮДИНИ, НА ЯКІ ПОШИРЮЄТЬСЯ ДІЯ НРБУ-97

- Нормальна експлуатація індустриальних ДІВ;
- Медична практика;
- Радіаційні аварії;
- Опромінення від техногенно-підсилених джерел природного походження (ТПДПП).

ГРУПИ РАДІАЦІЙНО-ГІГІЄНІЧНИХ РЕГЛАМЕНТІВ

- I – для контролю за практичною діяльністю.
- II – для обмеження опромінення людини від медичних ДІВ джерел.
- III – для обмеження опромінення в умовах радіаційної аварії.
- IV – для обмеження опромінення населення від ТПДПП.

РАДІАЦІЙНО-ГІГІЄНІЧНІ РЕГЛАМЕНТИ

I група. Експлуатація ДІВ.

Ліміти доз.

Похідні рівні: - допустимі рівні;

- контрольні рівні.

II група. Медична практика.

Граничні рекомендовані рівні.

Профобстеження – 1 мЗв·рік⁻¹.

Особи, що допомагають (добровольці) – 5 мЗв·рік⁻¹.

III група. Радіаційні аварії.

Рівні втручання (відвернута доза).

Рівні дії.

IV група. Техногенно-підсилені джерела природного походження.

Рівні обов'язкових дій.

Рівні дій.

КАТЕГОРІЇ ОПРОМІНЮВАНИХ ОСІБ (НРБУ-97)

Категорія А

Персонал – особи, які постійно або тимчасово **безпосередньо** працюють з ДІВ.

Категорія Б

Персонал – особи, які безпосередньо з ДІВ **не працюють**.

Категорія В

Все **населення**, за виключенням категорії персонал

РАДІАЦІЙНО-ГІГІЄНИЧНІ РЕГЛАМЕНТИ ПЕРШОЇ ГРУПИ

Ліміт дози (ЛД) - основний радіаційно-гігієнічний норматив, метою якого є обмеження опромінення осіб категорій А, Б, В від усіх ДІВ в ситуаціях практичної діяльності.

Ліміти дози (мЗв)	Категорії осіб, які зазнають опромінення		
	А	Б	В
ЛД _E /ліміт ефективної дози/	20	2	1
Ліміти еквівалентної дози зовнішнього опромінення: ЛД _{lens} (для кришталика ока)	150	15	15
ЛД _{skin} (для шкіри)	500	50	50
ЛД _{extrim} (для кистей/ступнів)	500	50	-

ДОПУСТИМИ РІВНІ

для категорії А і Б:

- допустимі рівні надходження, концентрації, щільності потоку частинок, потужності дози і радіонуклідного забруднення.

для категорії В:

- допустимі рівні надходження через органи дихання і органи травлення;
- допустима концентрація в повітрі та питній воді;
- допустимий скид / викид р/а речовин у довкілля.

ЗАПЛАНОВАНЕ ПІДВИЩЕННЯ ОПРОМІННЯ ПЕРСОНАЛУ

Підвищене опромінення, що планується – це опромінення персоналу (категорії А) вище встановлених ЛД в непередбачуваних ситуаціях практичної діяльності.

Непередбачувані ситуації характеризуються умовами:

- потребують термінового усунення;

- не можуть бути усунені без технологічних операцій що передбачають перевищення ЛД;
- можуть призвести до розвитку радіаційної аварії або значних соціально-економічних збитків.

Обґрунтування підвищеного опромінення персоналу полягає в тому, що шкода від перевищення ЛД окремих осіб з персоналу буде значно меншою, ніж можлива шкода у випадку розвитку радіаційної аварії.

- При плануванні підвищеного опромінення персоналу використовується значення $ЛД_{max}$ - **50 мЗв**.
  - Опромінення в дозах **від 1 до 2 $ЛД_{max}$ (50 - 100 мЗв/рік⁻¹)** – з дозволу місцевих органів Держнагляду;
- **Від 2 до 5 $ЛД_{max}$ (100 - 250 мЗв/рік⁻¹)** – у виняткових випадках з дозволу МОЗ (1 раз упродовж всієї трудової діяльності).

Регламенти медичного опромінення населення.

Медичне опромінення – опромінення, яке спрямоване на досягнення очевидної користі для конкретної людини (пацієнта) або суспільства у вигляді одержання необхідної діагностичної чи наукової інформації або терапевтичного ефекту.

Враховуючи особливості цього виду практичної діяльності, **ПРЗ захист базується на принципах виправданості, оптимізації, неперевищення.**

Медичне опромінення

Принцип виправданості - опромінення повинно бути обґрунтованим і призначатися лише лікарем для досягнення корисних діагностичних чи терапевтичних ефектів, які неможливо отримати іншими методами діагностики чи лікування.

Принцип оптимізації - колективні дози, які отримує населення повинні бути настільки низькими, наскільки це розумно досягається з урахуванням економічних і соціальних умов.

Принцип неперевищення – величина дози опромінення встановлюється лише лікарем індивідуально для кожного пацієнта, виходячи з клінічних показань і повинна враховувати недопущення виникнення детермінованих ефектів в здорових тканинах і організмі в цілому.

- Ліміт дози (ЛД) для обмеження медичного опромінення не встановлюються, а необхідність проведення певної рентгенологічної чи

радіологічної процедури обґрунтовується лікарем на основі медичних показань.

- З метою удосконалення методології використання ДІВ у медицині та зниження рівнів опромінення населення МОЗ України запроваджуються рекомендовані рівні медичного опромінення.

ГРАНИЧНІ РЕКОМЕНДОВАНІ РІВНІ

Категорія Ад - (100 мЗв·рік⁻¹)

- пацієнти з онкозахворюваннями та підозрою на них;
- пацієнти яким проводять відповідні дослідження за життєвими показаннями,
- дифдіагностика вродженої СС патології.

Категорія Бд - (20 мЗв·рік⁻¹)

- пацієнти з соматичною патологією (для уточнення діагнозу чи вибору тактики лікування).

Категорія Вд - (2 мЗв·рік⁻¹)

- особи з групи ризику (професійні шкідливості і професійний відбір).

Категорія Гд - (1 мЗв·рік⁻¹)

- особи, яким проводять всі види профілактичних обстежень.

РАДІАЦІЙНО-ГІГІЄНІЧНІ РЕГЛАМЕНТИ ТРЕТЬОЇ ГРУПИ

Відвернута доза – доза, яку вдається відвернути внаслідок застосування конкретного контрзаходу і обчислюється як різниця між дозою без застосування контрзаходу і дозою після припинення дії контрзаходу.

Рівень втручання – рівень відвернутої дози опромінення, при перевищенні якої необхідно застосовувати контрзахід у випадку аварійного чи хронічного опромінення.

Рівень дії – похідна величина від рівня втручання і визначається величинами тих показників радіаційної обстановки, які вимірюються (потужність поглинутої в повітрі дози; об'ємної активності радіонуклідів в повітрі; концентрація радіонуклідів в харчових продуктах; щільність випадіння радіонуклідів на ґрунт, тощо).

Рівні втручання – виражаються величинами відвернутої дози, яку передбачаються відвернути під час здійснення контрзаходу, обумовленого втручанням.

Рівні дії – виражаються величинами показників радіаційної обстановки, які вимірюються в даний час:

- ефективна питома активність природних радіонуклідів в мінеральній сировині та будівельних матеріалах;
- потужність поглинутої в повітрі дози γ -випромінювання;
- середньорічна об'ємна активність ізотопів радону в повітрі приміщень;
- питома активність природних радіонуклідів (у питній воді, мінеральних добривах, виробках з фарфору, глини, тощо).

Принципи протирадіаційного захисту

Організаційні методи захисту від дії іонізуючого випромінювання

Радіаційна безпека персоналу забезпечується наступними заходами:

- обмеженням допуску до роботи з джерелами випромінювання за віком, статтю, станом здоров'я, рівнем раніше отриманої дози опромінення;
- створенням умов праці, що відповідають вимогам діючих норм і правил радіаційної безпеки;
- застосуванням індивідуальних засобів захисту;
- дотриманням встановлених контрольних рівнів випромінювання;
- організацією системи інформації про радіаційний стан на об'єкті і робочих місцях;

Організаційні заходи, що забезпечують радіаційну безпеку особливо радіаційно-небезпечних робіт:

- оформлення роботи нарядом чи розпорядженням;
- оформлення допуску до роботи;
- організація нагляду в процесі виконання роботи;
- регламентація часу перерв і закінчення роботи;

Фізичні принципи протирадіаційного захисту

Доза опромінення залежить від: часу, відстані, кількості та наявності перешкод на шляху поширення ІВ.

Для реалізації ПРЗ використовують:

- захист часом;
- відстанню;
- кількістю;
- екрануванням.

Захист часом та дозою полягає в тому, що **накопичена доза прямо пропорційна тривалості опромінення.**

Захист часом на практиці **реалізується:**

- шляхом законодавчого зменшення тривалості робочого тижня для персоналу, який працює з ДІВ;
- шляхом здійснення організаційних робіт, які забезпечують:
  - а) мінімальний час перебування в зоні випромінювання ДІВ;
  - б) мінімальний час контакту з ДІВ.

Захист відстанню - доза опромінення обернено пропорційна квадрату відстані.

Захист відстанню на практиці **реалізується:**

- шляхом раціонального планування приміщень;
- шляхом раціонального розташування робочих місць;
- шляхом використання різноманітних маніпуляторів та

дистанційного управління ДІВ тощо.

Захист екрануванням- використання різних матеріалів на шляху ІВ

Захист екрануванням на практиці **реалізується:**

- **будівельними конструкціями** (стіни, міжповерхові перекриття, перегородки, покриття дверей та віконних рам свинцевими пластинами, захисні ширми);
- **використанням індивідуальних засобів захисту** (фартух, шапочка, рукавички з просвинцьованої гуми)

Планувально-будівельні заходи

- розміщення і планування установи;
- набір і площа приміщень;
- внутрішнє обладнання приміщень та робочих місць

Технологічні заходи

- механізація та автоматизація технологічних процесів, використання робототехніки;
- герметизація операцій при використанні відкритих ДІВ.

Санітарно-технічні заходи

- Належне освітлення, опалювання, вентиляція;
- Належна пило-і газоочистка;
- Належне водопостачання та водовідведення;
- Належне транспортування ДІВ;
- Належний збір та видалення РАР.

Медичний та соціальний захист

- Попередні та періодичні медичні огляди з лабораторним контролем
- Лікувально-профілактичне харчування – раціон № 1
- Скорочені робоча зміна, робочий тиждень, додаткова відпустка, соціальні виплати, ранній вихід на пенсію

Просвітницька робота

Серед працівників індустріальних та медичних джерел ІВ.

- організація системи інформації про радіаційний стан на об'єкті і робочих місцях;
- Інформаційні листки, стенди, лекції, бесіди про небезпеку радіаційного випромінювання, засоби та заходи профілактики, дотримання правил особистої гігієни

Серед населення.

- Оповіщення та інформування про наявність радіоактивних джерел чи радіаційної небезпеки;
- Інформаційні листки, бесіди, радіо та телепередачі про поведінку населення та методи індивідуального захисту у разі надзвичайних ситуацій та аварій на радіаційних об'єктах.

Висновки:

•Медичним працівникам необхідно знати та застосовувати санітарне законодавство в галузі радіаційної гігієни та протирадіаційного захисту з метою зменшення або уникнення радіаційного впливу на організм при роботі з ДІВ.

•При використанні іонізуючого випромінювання з діагностичної та лікувальною метою лікар повинен дотримуватись діючих регламентів опромінення.

•Кожен медичний працівник має знати принципи, на яких базується протирадіаційний захист, використовувати засоби колективного та індивідуального захисту.

Дякую за увагу!